

Lokaal sterk tegen eenzaamheid

Stappenplan voor gemeenten

Instrument

Rianne Verwijs
Trudi Nederland

Lokaal sterk tegen eenzaamheid

Stappenplan voor gemeenten

Rianne Verwijs
Trudi Nederland

November 2012

Inhoud

2

Aanleiding en achtergronden Stappenplan	3
Samen tegen Eenzaamheid: de stappen	7
Stap 1 Formuleer uitgangspunten en doelstelling	8
Stap 2 Breng de lokale situatie in kaart	10
Stap 3 Stel een factsheet op met de belangrijkste bevindingen	14
Stap 4 Organiseer een lokale bijeenkomst	16
Stap 5 Stel de opbrengst van de lokale bijeenkomst vast	19
Stap 6 Zorg voor een follow-up	21
Tot slot	24
Literatuur	25
Bijlagen	
1 Vragenlijst Samen tegen Eenzaamheid	26
2 Voorbeeld Factsheet Gelderse pilotgemeente	34

Aanleiding en achtergronden Stappenplan

Over dit Stappenplan

Deze brochure is bestemd voor gemeenten die eenzaamheid willen tegengaan met een lokale aanpak. Het stappenplan is geschreven voor beleidsmedewerkers die concreet en samen met sociale organisaties en het informele circuit eenzaamheid bij (groepen van) inwoners zoveel mogelijk proberen te verminderen. In deze publicatie vinden zij praktische handvatten om dit te realiseren.

Begrip eenzaamheid en verschijningsvormen

Uit landelijke cijfers uit 2007 blijkt dat ongeveer 30% van de Nederlanders, dat wil zeggen 3,5 miljoen op een totaal van ruim 12 miljoen volwassenen, eenzaam is. Van deze eenzamen is ongeveer 20% matig eenzaam en 10% sterk eenzaam (Van Tilburg, 2007). TNS NIPO (2008) vond in 2008 ongeveer gelijke cijfers in hun Eenzaamheids-monitor: zo'n 30% van de volwassen ondervraagden voelt zich eenzaam. Bij de ouderen ligt het percentage iets onder de 30% en voor de middengroepen net iets boven de 30%. Onder de jongeren zijn er in verhouding meer mensen die zeggen eenzaam te zijn, namelijk 43%.¹ Eenzaamheid komt in alle lagen van de

bevolking voor en ook op alle leeftijden.

Eenzaamheid kan volgens de definitie van De Jong Gierveld (1984) worden opgevat als: 'Het subjectief ervaren van een onplezierig of ontoelaatbaar gemis aan (kwaliteit van) bepaalde sociale relaties. Het kan zijn dat het aantal contacten dat men heeft met andere mensen geringer is dan men wenst. Het kan ook zijn dat de kwaliteit van de gerealiseerde relaties achterblijft.' (De Jong Gierveld, 1984)

Deze definitie laat zien dat eenzaamheid moeilijk objectief is vast te stellen. Het hangt samen met de behoefte van mensen aan contacten en de kwaliteit van de sociale relaties.

1. Er zijn geen recentere landelijke cijfers beschikbaar.

In navolging van Van Tilburg & De Jong Gierveld (2007) onderscheiden Machielse & Hortulanus (2006) twee dimensies van eenzaamheid: sociale eenzaamheid en emotionele eenzaamheid.

Sociale eenzaamheid wil zeggen dat iemand gezelschap mist. Sociale eenzaamheid is gekoppeld aan het subjectief ervaren gemis van betekenisvolle relaties met een bredere groep van mensen om je heen, zoals kennissen, collega's, buurtgenoten, mensen met dezelfde belangstelling of mensen om samen een hobby mee uit te voeren.

Emotionele eenzaamheid betekent een gemis van een hechte, intieme band met één andere persoon, de afwezigheid van een intieme relatie of een emotioneel hechte band met een partner of een hartsvriend(in) of een gemis aan emotionele steun. Emotionele eenzaamheid wordt als ernstiger beleefd dan sociale eenzaamheid. Mensen die zowel sociaal als emotioneel eenzaam zijn, ervaren de meest ernstige vorm van eenzaamheid.

Beleid en interventies bij de aanpak van eenzaamheid

Er bestaat een grote variatie in Nederland aan eenzaamheidsinterventies, zoals projecten, programma's, websites, campagnes, cursussen, aanpakken en checklists (zie Van de Maat & Van der Zwet, 2010). Deze interventies richten zich op verschillende niveaus, namelijk:

- Microniveau: de (potentieel) eenzame mensen zelf.
- Mesoniveau: de personen die contact hebben met eenzame mensen, bijvoorbeeld beroepskrachten of vrijwilligers.
- Macroniveau: de samenleving, de bevolking als geheel.

Veel gemeenten zien het bestrijden van eenzaamheid als taak binnen het ouderenbeleid, of breder; binnen beleid rondom de Wet maatschappelijke ondersteuning. De aandacht voor eenzaamheid maakt soms deel uit van andere activiteiten, zoals huisbezoeken aan ouderen of het bieden van ontmoetingsplaatsen. Voorbeelden van ontmoetingsplaatsen zijn gespreksgroepen, vriendendiensten, netwerkversterking en activerend huisbezoek. Deze interventies, die gericht zijn op het sociaal activeren van personen of het bieden van ontmoeting, hoeven niet te resulteren in het verminderen van (verschillende vormen van) eenzaamheid.

Gemeenten richten zich vooral op het bestrijden van *sociale* eenzaamheid, en minder op het bestrijden van *emotionele* eenzaamheid. Ook zijn er gemeenten die de aanpak van eenzaamheid niet expliciet noemen in beleidsnota's, maar het wel als onderdeel zetten in de opdrachtformulering naar de lokale welzijnsorganisatie (Alleato, 2011; Machielse & Hortulanus, 2011).

De gevarieerde aanpak van eenzaamheid kent vaak een groot politiek draagvlak. Desondanks, is er weinig *structureel* beleid bij gemeenten en komen concrete uitvoeringstrajecten moeilijk van de grond (DSP, 2011). Twee belangrijke hindernissen lijken dit te veroorzaken. De eerste hin-

dernis heeft te maken met onvoldoende samenwerking tussen de verschillende betrokken partijen op lokaal niveau. De tweede hindernis is de beperkte kennis over wat werkt, in welke situatie en voor welke (doel)groep. Er is grote vraag naar kennis over de effectiviteit van eenzaamheidsinterventies. Volgens Fokkema & Stevens (in: Van Tilburg & De Jong Gierveld, 2007) is er nog onvoldoende kennis over de verschillende typen interventies om te kunnen aangeven welk type in welke omstandigheid het meest effectief is.

Een ander belangrijk probleem is dat 'de eenzame' zich vaak zelf moet aanmelden voor een aanpak. Daarmee missen de initiatiefnemers van deze aanpakken de mensen voor wie ergens zelf op afstappen een grote drempel is. Bekend is dat er een groot taboe rust op eenzaamheid (Van de Maat & Van der Zwet, 2010). Mensen praten er liever niet over en schamen zich ervoor. Dit taboe zorgt ervoor dat mensen het moeilijk vinden om zelf initiatief te nemen of om hulp te vragen. Linders (2010) noemt dit vraagverlegenheid.

Tot slot besteden gemeenten te weinig aandacht aan de deskundigheidsbevordering van hulpverleners, terwijl hier zowel bij professionals als vrijwilligers behoefte aan is. Het gaat vooral om het signaleren van eenzaamheid, het ontwerpen van een aanbod op maat en het evalueren van ingezette interventies (Partour, 2009).

Gemeente als regisseur

Voor een gemeente is het – gezien de Wmo-opgaven en andere beleidsterreinen – waardevol als haar inwoners en het middenveld elkaar weten

te vinden in het bestrijden van eenzaamheid. Veel lokale organisaties hebben de mogelijkheid tot een cruciale inbreng. De gemeente kan helpen onderlinge samenhang en verbetering te organiseren. Die vervult daarom de rol van regisseur bij een goede aanpak van het bestrijden van eenzaamheid; een rol die tegelijkertijd faciliterend en bemiddelend is. Dit neemt niet weg dat de betrokken lokale (vrijwilligers)organisaties hun eigen aanpak en verantwoordelijkheden houden. De gemeente heeft dus vooral een regierol bij het creëren van draagvlak, het gezamenlijk optrekken en het uitwisselen van kennis en ervaringen.

De nadruk ligt in deze roloppvatting op het stimuleren en samenbrengen van de ideeën van maatschappelijke organisaties over de aanpak van eenzaamheid, het stimuleren van samenwerking en het benutten van aanwezige kennis. De overheid kan eveneens blokkades – bijvoorbeeld machtsverschillen en kennisvragen – opsporen die actoren belemmeren om hun eigen verantwoordelijkheid goed te kunnen nemen (zie Nederland, Huygen & Boutellier, 2009).

Stappenplan 'Samen tegen Eenzaamheid'

Om een lokale aanpak door diverse partijen te helpen ontwikkelen, is het van belang om inzicht te krijgen in de lokale problematiek, de samenwerking en de gevoelde urgentie om zich in te zetten. Het is goed als de betrokken partijen stilstaan bij hun eigen rol en mogelijke inzet.

Voor het ontwikkelen van een lokale aanpak tegen eenzaamheid is het zinvol om te inventariseren welke kennis en welk beleid er al is rondom eenzaamheid. Dit kan bijvoorbeeld aan de hand

van beleidsstukken en GGD-cijfers, maar ook kan het houden van een beknopte enquête meer helderheid verschaffen. Het Verwey-Jonker Instituut heeft in 2011 de vragenlijst 'Samen tegen Eenzaamheid' ontwikkeld en getest bij instellingen en organisaties in vier pilot-gemeenten in 2010 en 2011.

Het doel van de vragenlijst is het in beeld brengen van kennis en houding ten aanzien van een lokale eenzaamheidsaanpak en van randvoorwaarden voor (verdere) lokale samenwerking. Deze vragenlijst kan deel uitmaken van een bredere lokale inventarisatie, die vervolgens als basis kan dienen voor een lokale bijeenkomst. Een lokale bijeenkomst kan het startpunt zijn voor een gezamenlijk optreden tegen eenzaamheid. Ook kan het drempelverlagend en draagvlakverhogend werken voor de aanwezige lokale partijen. In deze publicatie werken we deze concrete aanpak nader uit aan de hand van een zestal stappen.

Leeswijzer

Dit stappenplan geeft antwoord op de volgende vraag:

Hoe kunnen gemeenten een regierol vervullen bij het ontwikkelen of versterken van een lokale aanpak tegen eenzaamheid?

De antwoorden op deze vraag zijn verwerkt in verschillende stappen. Per stap lichten we de mogelijke acties toe, steeds voorzien van praktijkervaringen, voorbeelden en achtergrondinformatie. Deze zijn ontleend aan de ervaringen die zijn opgedaan bij de ondersteuning van de lokale aanpak in vier pilot-gemeenten in 2010 en 2011. De beschreven stappen bieden geen blauwdruk; in elke gemeente is er immers een verschillende lokale context. De stappen bieden handvatten en voorbeelden om gezamenlijk een lokale eenzaamheidsaanpak op te zetten.

Samen tegen Eenzaamheid: de stappen

Het stappenplan Samen tegen Eenzaamheid bestaat uit zes onderdelen:

- Stap 1 Formuleer uitgangspunten en doelstelling
- Stap 2 Breng de lokale situatie nader in kaart
- Stap 3 Stel een factsheet op met de belangrijkste bevindingen
- Stap 4 Organiseer een lokale bijeenkomst
- Stap 5 Stel de opbrengst van de lokale bijeenkomst vast
- Stap 6 Zorg voor een follow-up

Stap 1 Formuleer uitgangspunten en doelstelling

Kernonderdelen van stap 1

- Het helder krijgen van uitgangspunten en beoogde doelen in de aanpak van eenzaamheid op lokaal niveau.
- Het inventariseren van randvoorwaarden om dit te bereiken.

Visie op uitgangspunten en beoogde doelen

Allereerst is het zinvol om na te gaan hoe de gemeente haar rol in de lokale aanpak van eenzaamheid opvat. Een gemeente die een regisserende, faciliterende en bemiddelende rol vervult, kan partijen bij elkaar brengen, aanspreken op hun verantwoordelijkheid, draagvlak creëren en kennisuitwisseling bevorderen.

Vanuit de eerder genoemde knelpunten bij de aanpak van eenzaamheid, is het belangrijk om helder neer te zetten welke vorm van eenzaamheid een gemeente wil bestrijden (sociale of emotionele), en welke groepen inwoners prioriteit hebben bij het uitwerken van een concrete aanpak. Zoals gezegd komt eenzaamheid voor onder alle leeftijden en zijn er verschillende vormen van eenzaamheid. Heldere keuzes vooraf bevorderen de mogelijkheid om draagvlak voor de uitvoering van een aanpak te creëren. Een gemeente kan bij het formuleren van uitgangspunten de relatie leggen tussen de noodzaak om eenzaamheid te bestrijden en het bereiken van de hoofddoelen van de Wmo.

Wat is nodig?

Nadat een heldere visie is uitgewerkt op de uitgangspunten en beoogde doelen van een lokale aanpak, is het zinvol om na te gaan wat nodig is

om dit te bereiken. Aan welke randvoorwaarden moet worden voldaan? Dit zijn belangrijke aandachtspunten bij de volgende stappen van het stappenplan. Te denken valt aan zaken als:

- Het realiseren van interne motivatie bij gemeente(afdelingen), dus naast politiek draagvlak ook ambtelijk draagvlak.
- Het vooraf benoemen van de rollen en verantwoordelijkheden van de gemeente en van de organisaties.
- Hoe worden de partijen bij elkaar gebracht?
- Het aanwijzen van contactpersonen bij afzonderlijke organisaties.
- Hoe kan kennis worden uitgewisseld?
- Hoe kunnen de doelen en uitgangspunten breed gedragen en onderschreven worden?
- Hoe zijn de lokale organisaties in de praktijk te committeren aan een lokale aanpak van eenzaamheid?

Het opzetten van een signaleringsstructuur

Om meer uitwisseling te bewerkstelligen en te zorgen dat de lijnen tussen organisaties kort zijn, heeft een Limburgse gemeente in deze fase plannen voor een zogenaamde signaleringsstructuur uitgewerkt.

Een signaleringsstructuur gaat ervan uit dat lokale organisaties - uiteenlopend van vrijwilligersorganisaties, welzijnsorganisaties, ouderen(belangen)organisaties en kerken - in hun eigen organisatie een contactpersoon aanwijzen. Wanneer mensen signalen van (mogelijke) eenzaamheid krijgen die buiten hun eigen werkgebied / taken vallen, kunnen zij dit intern melden bij hun contactpersoon.

Contactpersonen van alle organisaties staan met elkaar in contact via een e-mail-groep en komen af en toe bij elkaar. Zo zijn de lijnen kort en worden signalen doorgegeven. Ook is men van elkaar op de hoogte of en welke acties worden ondernomen op het gebied van eenzaamheid.

Stap 2 Breng de lokale situatie in kaart

Kernonderdelen van stap 2

- ▶ Inventariseer lokale initiatieven, beleidsstukken en beschikbare cijfers.
- ▶ Breid de sociale kaart uit van relevante lokale partijen.
- ▶ Peil de randvoorwaarden voor lokale samenwerking.

Bestaande kennis, beleid en initiatieven

10

De eerste actie in deze stap is het (nader) in kaart brengen van de lokale situatie met betrekking tot eenzaamheid. Wat is er al bekend over de aantallen eenzamen en de verschillende groepen eenzamen, over bestaande initiatieven en effecten ervan, en over (de geschiedenis van) het gevoerde gemeentebestuur?

In veel gemeenten worden cijfers over gezondheid en welzijn verzameld door de GGD. Hoe dit is georganiseerd, verschilt per gemeente. In veel enquêtes worden één of meerdere vragen op het gebied van eenzaamheid en sociaal isolement meegenomen. Indien beschikbaar, kan een gemeente deze gegevens opvragen en vergelijken met landelijke gemiddelden. Ook is het soms mogelijk - vooral in grotere gemeenten waar meer mensen bevraagd zijn - om cijfers over eenzaamheid naar leeftijdsgroepen, geslacht en wijken uit te laten splitsen. Dit geeft een gedetailleerder beeld over de ervaren eenzaamheid in

de gemeente en kan richting geven aan verdere acties.

Het napluizen van beleidsstukken van lokale organisaties en initiatieven geeft mogelijk achtergrondinformatie over de geplande initiatieven: op welke groepen richten ze zich, wat is het doel? Uit die beleidstukken zijn echter meestal niet de opbrengsten en effecten te destilleren. Wel kan de gemeente de initiatieven ordenen naar verschillende doelen en groepen. Een voorbeeld daarvan is onderscheid te maken tussen initiatieven die:

- Als doel hebben mensen uit een isolement te halen.
- Zich richten op het creëren van laagdrempelige ontmoeting.
- Zich richten op maatjes- of buddyprojecten.
- Zich richten op specifieke groepen als ouderen of mensen met een fysieke of verstandelijke beperking.

Uitbreiden sociale kaart

Per 1 januari 2007 zijn alle gemeenten volgens de Wmo verplicht de lokale situatie op het terrein van wonen, zorg en welzijn voor haar burgers inzichtelijk te maken. Een sociale kaart is een belangrijk instrument om het aanbod in de maatschappelijke ondersteuning inzichtelijk te maken (www.socialekaartnederland.nl). Een belangrijke stap ligt in het specificeren en actualiseren van

de sociale kaart, waarbij de focus ligt op instellingen die betrokken kunnen zijn bij een lokale aanpak van eenzaamheid.

Er ontstaat zo een overzichtslijst met relevante instanties. Te denken valt aan:

- Gemeente: afdelingen, wethouder/ burgemeester
- Welzijnsorganisatie(s)
- Maatschappelijk werk
- GGZ-instelling(en)
- Specifieke overleggen van ketenpartners, zoals multiprobleemgezinnen, jeugdoverleggen, veiligheidshuizen, sociaal vangnet, lokale zorgoverleggen, Wmo-Raad
- Huisartspraktijk
- Verzorgings- en verpleeghuizen
- Kerken, religieuze instellingen
- Mantelzorgorganisaties
- Thuiszorgorganisaties
- Vrijwilligersorganisaties
- Ouderen(belangen)organisaties
- Verenigingen

De vragenlijst 'Samen tegen Eenzaamheid'

In 2010 en 2011 is de vragenlijst 'Samen tegen Eenzaamheid' ontwikkeld in vier pilotgemeenten. In de bijlage is de volledige vragenlijst opgenomen. Bij het in kaart brengen van de lokale situatie in uw gemeente kan het nodig of nuttig zijn om een korte peiling te houden, bijvoorbeeld als er onvoldoende beleidstukken aanwezig zijn, of het opsporen en napluizen daarvan veel te arbeidsintensief is.

Bij het houden van een peiling kunt u (onderdelen van) de vragenlijst gebruiken. U kunt vanzelfsprekend zelf vragen toevoegen aan de bestaande onderdelen. De vragenlijst kan als bijlage worden gemaïld of per post worden verstuurd, of via een digitaal enquêteprogramma worden verstuurd. Meestal wordt een termijn van minimaal 3 weken gehanteerd waarin de geadresseerden de kans krijgen om de vragen te beantwoorden.

De volgende onderdelen van de vragenlijst zijn te gebruiken, afhankelijk van hoe breed uw gemeente de lokale inventarisatie wil houden:

Korte peiling (I en II)

Onderdelen I en II uit de vragenlijst lenen zich goed voor een korte peiling over eenzaamheid. Onderdeel I is een algemeen deel waarin deelnemers aangeven voor welke organisatie zij werken en wat hun functie is. Onderdeel II bestaat uit zeven stellingen, die ingaan op uiteenlopende aspecten van kennis over de aanpak van eenzaamheid. Het setje stellingen geeft een beeld van de gevoelde urgentie van een lokale aanpak, draagvlak voor lokale samenwerking en kennis van eenzaamheid. Desgewenst voegt u zelf een stelling toe.

Nadat de vragenlijsten zijn ingevuld, kunt u aan de hand van percentages (% mee eens/ helemaal eens) weergeven hoe geantwoord is.

Gedegen beeld op organisatieniveau (III)

Onderdeel III is een optioneel onderdeel, voor wanneer u een gedegen beeld op organisatieniveau wilt verkrijgen. In dit onderdeel wordt organisaties gevraagd naar hun eigen beleid op het gebied van eenzaamheid. Als men geen beleid heeft, wordt gevraagd wat de redenen hiervoor zijn. Ook zijn er vragen over signalen: hoe vaak komen er signalen van mogelijke eenzaamheid, en zijn er afspraken over wat er met deze signalen moet gebeuren?

Randvoorwaarden voor lokale samenwerking (IV)

Wanneer u naast een korte peiling meer informatie wilt over hoe men denkt over lokale samenwerking, kunt u onderdeel IV meenemen. Met de vragen in dit onderdeel krijgt u een beeld van de huidige samenwerking, de eventuele behoefte aan (meer) samenwerking en de randvoorwaarden voor een gemeentebrede samenwerking die men ziet. Ook wordt de ervaren en gewenste rol van de gemeente hierin meegenomen.

Overig (V)

Onderdeel V is een optioneel afsluitend onderdeel, bestaand uit twee vragen. De eerste vraag gaat over inspirerende voorbeelden van projecten of initiatieven. De tweede betreft een afsluitende vraag: heeft men nog overige vragen of opmerkingen?

Tijdig opvragen GGD-gegevens

In de praktijk blijkt het vaak lastig om GGD-cijfers op te vragen die niet (of nog niet) openbaar zijn, zoals eenzaamheidscijfers uitgesplitst op wijkniveau of per leeftijdscategorie. Vaak moet dit tijdig via een bepaalde procedure worden aangevraagd. Het is verstandig om zo snel mogelijk na te gaan of er cijfers beschikbaar zijn, en indien dit het geval is deze aan te vragen.

Het in kaart brengen van relevante organisaties bij de aanpak van eenzaamheid en bijbehorende contactpersonen, kost tijd. De informatie is vaak wel aanwezig, maar niet gebundeld. Het is zinvol om een overzicht bij te houden met de namen van de organisaties, het type en de contactpersonen met bijbehorende contactgegevens. Ook voor latere mailingen of uitnodigingen kan een dergelijk bestand zeer handig zijn.

Stap 3 Stel een factsheet op met de belangrijkste bevindingen

Kernonderdelen van stap 3

- Een factsheet opstellen met de belangrijkste bevindingen over de lokale situatie en randvoorwaarden voor lokale samenwerking.

De lokale peiling van wat er aan initiatieven, cijfers en ervaringen bestaat, alsmede de uitkomsten van (onderdelen van) de enquête kunt u in ieder geval opnemen in de factsheet.

Opbrengsten eerdere stappen

De eerste twee stappen geven een helder beeld van de volgende zaken:

- Wat weten we over eenzaamheid in onze gemeente? Lokale cijfers.
- Wat gebeurt er al in onze gemeente? Gemeentebestuur, lokale initiatieven, ervaringen met signaleren en projecten, ervaringen met samenwerking.
- Waar willen we naartoe? Visie van de gemeente, en de wensen en behoeften van lokale organisaties.
- Wat is hiervoor nodig? Ervaren kansen en knelpunten, bijvoorbeeld: uitwisseling, commitment, signaleringsstructuur, of het wegnemen van knelpunten.

Korte en bondige factsheet

Voorafgaand aan de lokale bijeenkomst (Stap 4) kan de gemeente een factsheet opstellen met kort en bondig de belangrijkste bevindingen van de inventarisatie en de opbrengsten uit stap 1.

Brede inventarisatie, beknopte factsheet

In een Gelderse pilotgemeente wilde men aan de slag met eenzaamheid. Op dat moment bestond er nog geen specifiek beleid van de gemeente en was er beperkte ervaring met lokale initiatieven. De gemeente besloot om de volledige vragenlijst breed uit te zetten onder alle organisaties en instanties die met eenzaamheid te maken kunnen krijgen. Van de bevindingen uit de enquête is een factsheet opgesteld die als volgt was opgebouwd:

- Aanleiding onderzoek
- Oordeel over het belang van de aanpak van eenzaamheid
- Beleid van de organisaties
- Signalen van eenzaamheid
- Knelpunten in het bereik van eenzamen
- Samenwerking op het gebied van eenzaamheid
- Wat is nodig?

Tijdens de lokale bijeenkomst is de factsheet gepresenteerd en bediscussieerd.

Een factsheet leent zich er goed voor om beknopt de hoofdpunten van de inventarisatie weer te geven. In de inventarisaties die zijn gehouden in de gemeenten, bleek een overgrote meerderheid van de bevroagde organisaties en instellingen behoefte te hebben aan lokale (en regionale) samenwerking. Wanneer er al werd samengewerkt, bleek er in veel gevallen behoefte aan meer of intensievere samenwerking. Gewenst was vooral meer onderlinge samenwerking bij de uitvoering van activiteiten en projecten, het delen van deskundigheid en signaleren, en het vormgeven van organisatiebeleid rondom eenzaamheid.

In Bijlage 2 is de volledige factsheet van een pilot-gemeente uit maart 2011 opgenomen.

Stap 4 Organiseer een lokale bijeenkomst

Kernonderdelen van stap 4

- Begin tijdig met de praktische en inhoudelijke voorbereiding van de bijeenkomst.
- Zorg voor een evenwichtig inhoudelijk programma met ruimte voor interactie en delen van ervaringen.

De voorbereiding

Ter voorbereiding op de bijeenkomst kunt u het overzicht van relevante organisaties en instellingen met bijbehorende contactpersonen gebruiken (stap 2). Zij dienen tijdig een uitnodiging te ontvangen voor de bijeenkomst. Vermeld in de uitnodiging kort wat de aanleiding is en voor wie de bijeenkomst bestemd is. De gemeente kan een vast contactpersoon noemen in de uitnodiging, voor eventuele vragen en aanmelding.

Als de datum voor de bijeenkomst is geprikt, kunnen praktische zaken geregeld worden (zaal, catering/koffie, laptop en beamer).

Een ander belangrijk onderdeel van de voorbereiding is het nadenken over een inhoudelijk programma en het vragen van gewenste sprekers. Zo kan bijvoorbeeld de wethouder of burgemeester worden gevraagd de bijeenkomst te openen. Hiermee toont de organiserende gemeente dat zij het thema belangrijk vindt en de deelnemers en hun inbreng serieus neemt. Ook kan er een dagvoorzitter (bijvoorbeeld iemand uit de gemeente) worden aangewezen. Vooraf kan de organisator alvast nagaan of er organisaties zijn

die iets willen vertellen over hun ervaringen op het gebied van eenzaamheid. Ga na welke thema's u als gemeente naar voren wilt brengen, en waarover u input of discussie uit de zaal wilt.

Bij de voorbereiding hoort ook het raadplegen van bestaande informatie over eenzaamheid als verschijnsel (wat is het, hoe vaak komt het voor, welke vormen bestaan), voorbeeldpraktijken en bestaande interventies. Drie noemen wij in het bijzonder:

- Op www.eenzaam.nl of www.coalitieerbij.nl vindt u overzichtelijke informatie om u te breed oriënteren op het gebied van eenzaamheid, bijvoorbeeld over onderzoek naar eenzaamheid en eenzaamheidsbeleid van gemeenten.
- Op de website van MOVISIE vindt u een overzicht van effectieve sociale interventies die zich richten op het tegengaan van eenzaamheid, uiteenlopend van ontmoetingscentra voor mensen met dementie en hun verzorgers, tot vriendenclubs voor 55-plussers (via: http://www.movisie.nl/131221/def/home/effectieve_sociale_interventies/zoekfuncties/zoek_op_themas/?onderwerp=Eenzaamheid).
- De Stichting Eenzaamheid.info (www.eenzaamheid.info) verzorgt lezingen, informatiebijeenkomsten of deskundigheidsbevordering. Op de website zelf vindt u veel informatie over allerlei thema's rondom eenzaamheid, zoals zelftests, en een checklist voor het ontwikkelen van eenzaamheidsinterventies (via: <http://www.eenzaamheid.info/checklist-interventies.html>).

Inhoud van de bijeenkomst

De uitkomsten van de eerdere stappen kunnen dienen als uitgangspunt voor wat er tijdens de bijeenkomst aan bod komt:

- Wat weten we over eenzaamheid in onze gemeente? (De lokale cijfers in beeld.)
- Wat gebeurt er al in onze gemeente? (Gemeentebestuur, lokale initiatieven, ervaringen met signaleren en projecten, ervaringen met samenwerking.)
- Waar willen we naartoe? (De visie van de gemeente, en de wensen en behoeften van lokale organisaties.)
- Wat is hiervoor nodig? (Onderdelen van een samenwerkingstraject als benodigde communicatie, uitwisseling, commitment, signaleringsstructuur, wegnemen van knelpunten.)

Het is belangrijk dat een gemeente vooraf het beoogde doel van de bijeenkomst vaststelt. Dit kan zijn partijen samenbrengen, draagvlak creëren, informatie uitwisselen, kansen en knelpunten inventariseren voor een lokale aanpak en/of een officiële kick-off zijn voor een gezamenlijke aanpak. Dit doel bepaalt welke onderdelen aan bod komen. Belangrijk is dat deelnemers actief mee kunnen doen en ook input kunnen leveren. Herkent men zich bijvoorbeeld in het geschetste beeld over de lokale situatie? Wat vindt men lastig, welke rol wil/kan de organisatie vervullen?

Voorbeeld uit praktijk: Lokale kick-off bijeenkomst

In onderstaand kader is een voorbeeldprogramma opgenomen, zoals gebruikt door één van de pilotgemeenten.

Tijd	Programma onderdeel
13.00 uur	Inloop en ontvangst
13.30 uur	Opening door wethouder
13.45 uur	Hoe kijken we tegen eenzaamheid aan, waar willen we naar toe? <i>Gemeente</i>
14.10 uur	Hoe zou je er mee om kunnen gaan? <i>Een good practice uit het land</i>
14.30 uur	Pauze
14.45 uur	Het beeld van lokale eenzaamheidsproblematiek. <i>Presentatie van de factsheet en aansluitende discussie</i>
15.15 uur	Aan het werk in groepjes • Wat doet uw organisatie in onze gemeente? • Wie bereikt u daar mee? Wat zijn uw ervaringen? • Wat is er in onze gemeente nodig? • Hoe zou uw organisatie daarin willen/kunnen investeren?
15.45 uur	Terugkoppeling. <i>Voorzitter interviewt een aantal groepjes over de uitkomsten.</i>
16.00 uur	Afsluiting en borrel

Stap 5 Stel de opbrengst van de lokale bijeenkomst vast

Kernonderdelen van stap 5

- ▶ Beschrijf de opbrengsten van de bijeenkomst.
- ▶ Ontwerp de hoofdlijnen van een plan van aanpak en laat voldoende ruimte voor inhoudelijke inbreng van lokale organisaties en lokale initiatieven.

Het beschrijven van opbrengsten

Een lokale bijeenkomst kan heel motiverend werken voor de betrokken partijen. Het is daarom aan te raden om kort na de bijeenkomst de opbrengsten vast te stellen, bijvoorbeeld door deelnemers een evaluatieformulier te laten invullen. De uitkomsten hiervan en de eigen ervaringen en indrukken kunt u verwerken in een kort eindverslag.

Stel een plan van aanpak op hoofdlijnen vast

Vanuit de gemeente kunnen concrete actiepunten worden verbonden aan de opbrengsten van de bijeenkomst. Na peiling van de betrokken organisaties kunnen deze uitmonden in een concreet plan van aanpak. Dit kan bijvoorbeeld door het opstellen van een concept plan van aanpak met daarin onder andere:

- de gedeelte visie op de noodzaak van het bestrijden van eenzaamheid;
 - de focus (welke doelgroepen, welke vormen van eenzaamheid);
 - de doelen waar iedereen voor gaat;
 - de betrokken uitvoerende partijen;
 - de taken en verantwoordelijkheden van de betrokken uitvoerende partijen;
 - de rol van de gemeente in de samenwerking;
 - de afspraken rond de samenwerking (vorm van commitment, communicatie onderling, afstemming in de praktijk, enz.);
 - de wijze waarop dit zal worden gemonitord en/of geëvalueerd (bijvoorbeeld een terugkombijeenkomst met organisaties die betrokken zijn bij het eenzaamheidsbeleid).
- Voorkom dat de samenwerking omgeven is met zware organisatorische eisen. Het moet voor alle partijen mogelijk zijn deel te nemen. Ook moet helder zijn wat van hen wordt verwacht en wat anderen doen.

Inhoudelijke inbreng op het plan van aanpak

Voordat de uitvoering start, is het van groot belang dat de betrokken partijen zich helder uitspreken over het willen werken aan het gezamenlijk uitvoeringstraject. Neem de tijd om het conceptplan goed voor te leggen aan de partijen. Laat hen bijvoorbeeld eerst schriftelijk reageren en organiseer daarna nog een gezamenlijke discussiebijeenkomst over het dan bijgestelde plan. Hierdoor ontstaat draagvlak en gezamenlijke betrokkenheid, hetgeen voor een succesvolle uitvoering broodnodig is. Die extra tijd voor overleg zal bij een succesvolle start de commitment tijdens de uitvoering vasthouden.

Stap 6 Zorg voor een follow-up

Kernonderdelen van stap 6

- ▶ Koppel de resultaten terug en zorg voor blijvende aandacht in uw gemeente.
- ▶ Stel een definitief plan van aanpak vast.
- ▶ Formuleer quick wins.

Belang van een goede terugkoppeling en follow-up

De lokale bijeenkomst is een startpunt voor (meer) lokale samenwerking op het gebied van eenzaamheid en mag daarom niet op zichzelf staan. Zoals in stap 5 staat beschreven voert u als gemeente een strakke regie om het draagvlak, de betrokkenheid en vooral de uitvoeringskracht van de betrokken partijen vast te houden.

Kort na de bijeenkomst kunt u een mailing laten versturen naar de deelnemers die geen concrete rol gaan spelen in het uitvoeringstraject, waarin u hen bedankt voor deelname en eventueel de factsheet digitaal meezendt ter informatie. U kunt hen ook laten weten hoe ze op de hoogte kunnen blijven van de uitvoering van het plan van aanpak (bijvoorbeeld via de website van de gemeente; een evaluatiebijeenkomst na het geplande uitvoeringstraject; eventuele berichten in de gemeentelijke nieuwsbrief, etc.).

Definitief vaststellen van het plan van aanpak

Nodig de partijen uit die een rol gaan spelen in het uitvoeringstraject voor een werkbijeenkomst. Stel tijdens de bijeenkomst allereerst het definitieve plan van aanpak vast. De betrokken wethouder zit de vergadering voor, zodat hij duidelijkheid kan verschaffen over het politieke draagvlak voor de uitvoering. Controleer of het voorgestelde uitvoeringsplan door de betrokken partijen concreet zal worden opgepakt.

Het kan activerend werken als de partijen een ‘formele handeling’ verrichten om ceremonieel de start van het uitvoeringstraject in te luiden. Denk bijvoorbeeld aan het ondertekenen van het plan van aanpak of symbolisch een lint doorknippen. Ook het gezamenlijk uitspreken van een intentie om goed samen te werken, kan een manier zijn om de uitvoering officieel in te luiden.

Formuleer quick wins

Een lokale aanpak van eenzaamheid heeft tijd nodig om zich uit te kristalliseren. Naast opbrengsten op lange termijn, kunnen er ook zogenaamde ‘quick wins’ worden behaald. Zo organiseert de Coalitie ERBIJ, een landelijke stichting die zich

sterk maakt tegen eenzaamheid², jaarlijks de Week Tegen Eenzaamheid. Er worden gedurende een de week door het hele land activiteiten en workshops georganiseerd. Gemeenten kunnen dit aangrijpen om ook zelf extra aandacht te schenken aan eenzaamheid en hun activiteit aan te melden. In 2012 was het bijvoorbeeld mogelijk om een langste eettafel-pakket aan te vragen (zie afbeelding).

Een ander voorbeeld van een quick win is het opzetten van een zogenaamd maatjesproject. Hierbij wordt een vrijwilliger gekoppeld aan iemand die op bepaalde punten in het leven even een coach, mentor of maatje nodig heeft. Maatjesprojecten kunnen zich richten op het bieden van praktische of emotionele steun, het leren van de Nederlandse taal en het aangaan van sociale contacten.³

Communicatie en terugkoppeling

Met een goede terugkoppeling en officiële kick-off van het definitieve uitvoeringsplan is de lokale samenwerking rondom eenzaamheid nog niet gewaarborgd. Een goede, structurele communicatie tussen gemeente en lokale organisaties, en tussen organisaties onderling, is van groot belang. Vanuit de gemeente kan het contact gestimuleerd worden door een periodieke mailing of nieuws-

brief te sturen naar contactpersonen van lokale partners. Hierin kan de voortgang van projecten of de introductie van nieuwe projecten worden besproken. Ook de speerpunten in het eenzaamheidsbeleid en landelijke ontwikkelingen kunnen worden opgenomen, zoveel mogelijk toegespitst op de lokale situatie. Organisaties kunnen aan het woord komen in een kort interview waarin zij hun ervaringen delen. Er kan gebruik worden gemaakt van nieuwe media. Belangrijk is dat vooraf helder wordt hoe de onderlinge communicatie het beste kan plaatsvinden.

2 Met Coalitie Erbij maken landelijke organisaties in de zorg- en welzijnssector samen een vuist tegen de groeiende eenzaamheid in ons land. De stichting bestaat sinds 2008. Coalitie Erbij kent op dit moment de volgende kernleden: De Zonnebloem, Leger des Heils, Humanitas, Mezzo, MOgroep, Nationaal Ouderenfonds, Resto VanHarte, Sensor. Zie: www.coalitieerbij.nl.

3 Zie bijvoorbeeld: www.oranjefonds.nl

Op de hoogte blijven: Digitaal netwerk

Eén van de vier pilotgemeenten heeft een netwerk opgericht, met maandelijkse mailing en bijbehorende LinkedIn-groep. Leden van het netwerk worden geïnformeerd over beleid en activiteiten, maar hun actieve bijdrage wordt ook gevraagd. Bijvoorbeeld door het opstarten van discussies op LinkedIn-groepen naar aanleiding van de actualiteit of onderzoek. Op deze wijze blijven lokale partners op de hoogte van de activiteiten op het gebied van eenzaamheid en blijft eenzaamheid als onderwerp in beeld bij de betrokken partijen.

Ook bestaat een LinkedIn groep 'Eenzaamheid: Verbinden en Delen' waarin nieuws uit media en onderzoek wordt gedeeld, vragen worden gesteld over ervaringen met eenzaamheidsbeleid en online discussies worden gehouden.

Voortschrijdend inzicht

Gedurende de uitwerking van het plan van aanpak en de samenwerking kunnen nieuwe inzichten ontstaan over verschillende aspecten van de aanpak. Bijvoorbeeld welke doelgroepen extra aandacht behoeven, op welke signalen meer gelet moet worden, en eventuele knelpunten bij de uitvoering. Het is zinvol tussentijds na te gaan of het plan van aanpak bijgesteld moet worden, en dit ook te doen wanneer nodig. Ook hier is actief meedenken van partners wenselijk en waardevol.

Tot slot

In dit stappenplan hebben wij in zes stappen beschreven hoe u in uw gemeente een lokale aanpak van eenzaamheid kunt vormgeven en opzetten. Het doel van deze stappen is om partijen bij elkaar te brengen, elkaar aan te spreken op elkaars verantwoordelijkheid en om kennis en signalen uit te wisselen. De gemeente kan hierin een regierol vervullen.

Het volgen van deze stappen is een mogelijkheid om handen en voeten te geven aan de vaak alom bestaande intentie om actief aan eenzaamheidsbestrijding te werken. Door concreet aan de slag te gaan en een gezamenlijk uitvoeringstraject te plannen en te realiseren, komt zo'n aanpak van de grond. Van een vaag beleid met aandacht voor eenzaamheidsbestrijding kan een gemeente overgaan naar een intensievere samenwerking.

Alle betrokken partijen leveren daarin actief hun aandeel. Uit onze pilotstudies blijkt dat een overgrote meerderheid van de partijen duidelijk behoefte heeft aan lokale (en regionale) samenwerking – en dat daar ook draagvlak voor is. Daar waar al een samenwerking bestaat, leeft vaak de wens om deze verder te concretiseren of uit te breiden. De partijen hechten veel belang aan gezamenlijke organisatie en het samen uitvoeren van projecten en activiteiten, het delen van deskundigheid en het vormgeven van beleid.

Samen tegen eenzaamheid is geen leeg motto als de gemeente het samenwerkingstraject op een goede manier start en leidt.

Literatuur

Alleato (2011). *Inventarisatie aanpakken eenzaamheid / sociaal isolement in de provincie Utrecht*. Utrecht: Alleato, centrum voor maatschappelijke ontwikkeling.

Coalitie ERBIJ (2008). *Factsheet Coalitie ERBIJ*. Nationale Coalitie tegen Eenzaamheid.

De Jong Gierveld, J. (1984). *Eenzaamheid, een meersporig onderzoek*. Deventer: Van Loghum Slaterus.

DSP (2011). *Eenzaamheid en sociaal isolement*. Te verschijnen. Presentatie Norbert Broenink 27 juni 2011.

Fokkema, T. & Tilburg, Th. van (2006). *Aanpak van eenzaamheid: helpt het? Een vergelijkend effect- en procesevaluatieonderzoek naar interventies ter voorkoming en vermindering van eenzaamheid onder ouderen*. Den Haag: NIDI.

Machielse, A. & Hortulanus, R. (2011). *Sociaal isolement bij ouderen. Op weg naar een Rotterdamse aanpak*. Amsterdam: SWP.

Maat, J.W. van de & Zwet, R. van der (2010). *Eenzaamheid. Verkenning*. Utrecht: MOVISIE. april 2010. (Beter in meedoen)

Nederland, T., Huygen, A. & Boutellier, H. (2009). *Governance in de Wmo. Theorie en praktijk van vernieuwende governance modellen. Wmo Kenniscadier 3*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Partoer(2009). *Rapportage Eenzaamheidsinterventies in Fryslân*. Leeuwarden: Partoer CMO Fryslân.

Tilburg, T. van & Jong Gierveld, J. de (2007). *Zicht op eenzaamheid; achtergronden, oorzaken en aanpak*. Assen: Van Gorcum.

Tilburg, Th. van (2007). Prevalentie. In: Tilburg, T. van & Jong Gierveld, J. de (2007). *Zicht op eenzaamheid; achtergronden, oorzaken en aanpak*. Assen: Van Gorcum.

Tilburg, Th. van & Jong Gierveld, J. de (Eds.). (2007). *Zicht op eenzaamheid: achtergronden, oorzaken en aanpak*. Assen: Van Gorcum.

TNS NIPO (2008). *Eenzaamheidsmonitor*. Amsterdam: TNS NIPO.

Bijlage 1 Vragenlijst Samen tegen Eenzaamheid

Eenzaamheid is een groot maatschappelijk probleem dat veel Nederlanders treft. Dertig procent van de volwassen Nederlanders voelt zich soms eenzaam en tien procent voelt zich sterk eenzaam, zo blijkt uit onderzoek. Uw gemeente maakt zich sterk voor het voorkomen en bestrijden van eenzaamheid. De gemeente maakt zich sterk om samen met maatschappelijke partners tot een afgestemde aanpak te komen. Hierbij is het essentieel dat de lokale organisaties en groepen de handen ineen slaan en van elkaar leren.

De gemeente organiseert daarom een lokale conferentie, bestemd voor professionals en vrijwilligers die zich bezighouden met het voorkomen en bestrijden van eenzaamheid of er mogelijk mee in aanraking komen. Ter voorbereiding op de bijeenkomst vragen wij u een enquête in te vullen. De uitkomsten worden op de werkconferentie besproken.

Wij stellen het zeer op prijs als u, uw organisatie of instelling deelneemt aan de enquête. Dit kost u ongeveer 15 minuten. Ook wanneer u weinig te maken krijgt met eenzaamheid, vragen wij u vriendelijk de enquête in te vullen en/of deze verder uit te zetten in uw organisatie of instelling.

Wij hopen op uw medewerking aan de enquête en wij danken u alvast voor uw deelname. U mening is van belang om een gezamenlijke aanpak voor eenzaamheid te realiseren!

26

I. Algemeen

1. Wat is de naam van uw organisatie of instelling? _____
2. Welke categorie is het meest van toepassing op uw organisatie? U kunt slechts één antwoord kiezen.
 - ☐ Gemeente
 - ☐ Lokaal platform informele zorg
 - ☐ Zorg- en welzijnsorganisatie
 - ☐ GGZ
 - ☐ Wmo-raad
 - ☐ Sociaal Vangnetoverleg
 - ☐ Jeugdoverleg
 - ☐ Ouderen(belangen)organisatie
 - ☐ Mantelzorgorganisatie
 - ☐ Thuiszorgorganisaties
 - ☐ Gehandicaptenorganisatie
 - ☐ Kerken / religieuze instelling
 - ☐ Ziekenhuis
 - ☐ Huisartspraktijk

- () Verpleeghuis
 () Anders, namelijk _____

3. Wat is uw functie of taak binnen de organisatie of instelling? U kunt slechts één antwoord kiezen.

- () Vrijwilliger (onbetaald)
 () Professional (betaald)
 () Mantelzorger
 () Anders, namelijk _____

II. Stellingen eenzaamheid

4. We leggen u nu enkele stellingen voor over het onderwerp eenzaamheid. Kunt u aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met onderstaande stellingen?

Voor elke vraag kunt u het antwoord omcirkelen dat van toepassing is. Denk niet te lang na, uw eerste indruk is meestal de beste.

4a. Eenzaamheid moet meer aandacht krijgen in mijn gemeente.

helemaal eens	eens	eens noch oneens	oneens	helemaal oneens	weet niet / geen mening
------------------	------	---------------------	--------	--------------------	----------------------------

4b. Het is nodig dat lokale organisaties specifiek beleid formuleren rondom eenzaamheid.

helemaal eens	eens	eens noch oneens	oneens	helemaal oneens	weet niet / geen mening
------------------	------	---------------------	--------	--------------------	----------------------------

4c. Binnen mijn organisatie is er voldoende aandacht voor het thema eenzaamheid.

helemaal eens	eens	eens noch oneens	oneens	helemaal oneens	weet niet / geen mening
------------------	------	---------------------	--------	--------------------	----------------------------

4d. Het ontbreekt mij aan de kennis om eenzaamheid te kunnen signaleren.

helemaal eens	eens	eens noch oneens	oneens	helemaal oneens	weet niet / geen mening
------------------	------	---------------------	--------	--------------------	----------------------------

4e. Eenzaamheid heeft binnen mijn werkzaamheden een hoge prioriteit

helemaal eens	eens	eens noch oneens	oneens	helemaal oneens	weet niet / geen men- ing
------------------	------	---------------------	--------	--------------------	---------------------------------

4f. Meer of intensievere samenwerking van lokale organisaties is nodig om eenzaamheid tegen te gaan.

helemaal eens	eens	eens noch oneens	oneens	helemaal oneens	weet niet / geen men- ing
------------------	------	---------------------	--------	--------------------	---------------------------------

4g. Het is zeer urgent om een lokale aanpak van eenzaamheid te realiseren in mijn gemeente.

helemaal eens	eens	eens noch oneens	oneens	helemaal oneens	weet niet / geen men- ing
------------------	------	---------------------	--------	--------------------	---------------------------------

III. Beleid van uw organisatie

5. Heeft uw organisatie of instelling beleid op het gebied van eenzaamheid? U kunt slechts één antwoord kiezen.

- () Ja (ga naar vraag 7)
- () Nee
- () Weet ik niet (ga naar vraag 7)

6. Wat is de *belangrijkste* reden dat uw organisatie of instelling geen beleid op het gebied van eenzaamheid heeft? U kunt slechts één antwoord kiezen.

- () Geen tijd voor
- () Niet belangrijk
- () Geen behoefte bij de doelgroep
- () Onvoldoende deskundigheid aanwezig
- () Gebrek aan financiële middelen
- () Anders, namelijk _____

7. Wat houdt dit beleid rond eenzaamheid in? *(Meerdere antwoorden mogelijk)*.

- ☐ Signaleren van mogelijke eenzaamheid
- ☐ Melden van signalen van mogelijke eenzaamheid aan andere instanties
- ☐ Stimulering van initiatieven rond eenzaamheidsbestrijding in algemene zin
- ☐ Bevorderen van samenwerking en/of overlegvormen op het gebied van eenzaamheidsbestrijding
- ☐ Activeren / betrekken van eenzamen
- ☐ Verlenen van hulp en ondersteuning aan eenzamen
- ☐ Huisbezoeken afleggen
- ☐ Maatjesproject of buddysysteem
- ☐ Anders, namelijk _____

8. Bestaan er in uw organisatie afspraken of een protocol voor het omgaan met signalen van (mogelijke) eenzaamheid? Zo ja, kunt u dit toelichten?

- ☐ Ja, namelijk _____
- ☐ Nee
- ☐ Weet ik niet
- ☐ Niet van toepassing

29

9. Hoe vaak krijgt uw organisatie signalen van (mogelijke) eenzaamheid? Dit kan zowel direct of indirect (via anderen) zijn.

- ☐ Regelmatig
- ☐ Soms
- ☐ Weinig
- ☐ Zelden
- ☐ Nooit

10. Hoe vaak krijgt u bij het verrichten van uw werkzaamheden of taken zelf te maken met signalen van (mogelijke) eenzaamheid? Dit kan zowel direct of indirect (via anderen) zijn.

- ☐ Regelmatig
- ☐ Soms
- ☐ Weinig
- ☐ Zelden
- ☐ Nooit

11. Kunt u kort omschrijven om welke signalen het dan gaat?

12. Ervaart u knelpunten in het bereiken van eenzamen? En zo ja, kunt u deze toelichten?

- ☐ Ja, namelijk _____
- ☐ Nee
- ☐ Niet van toepassing

IV. Lokale samenwerking

13. Heeft uw organisatie of instellingen in het afgelopen jaar samengewerkt met één of meerdere organisaties of instellingen (inclusief de gemeente) op het gebied van eenzaamheid?

- ☐ Ja, namelijk met [*organisatie(s) noemen:*] _____
- ☐ Nee
- ☐ Weet niet

14. Kunt u kort toelichten op welke aspecten is samengewerkt? (*Meerdere antwoorden mogelijk*).

- ☐ Mentaliteitsverandering: stimuleren dat mensen met elkaar in contact komen
- ☐ Deskundige hulpverleners: hulpverleners worden ondersteund om eenzaamheid te herkennen en hoe zij kunnen handelen
- ☐ Sociaal-culturele hulpverlening: groepsactiviteiten en woon(zorg)vormen
- ☐ Persoonlijke activering: o.a. huisbezoek, telefoondienst
- ☐ Cursussen, gespreksgroepen en therapie: o.a. rouwverwerking of sociale vaardigheden
- ☐ Anders, namelijk _____

15. Hoe tevreden bent u over de deze samenwerking? U kunt slechts één antwoord kiezen.

- ☐ Zeer tevreden
- ☐ Tevreden
- ☐ Niet tevreden, niet ontevreden
- ☐ Ontevreden
- ☐ Zeer ontevreden

Kunt u uw antwoord toelichten?

16. Bestaat er in uw organisatie behoefte aan (meer) samenwerking met organisaties en instellingen in de aanpak van eenzaamheid? U kunt slechts één antwoord kiezen.

- ☐ Ja
- ☐ Misschien
- ☐ Nee
- ☐ Weet ik niet

17. Zo ja op welke aspecten zou deze lokale samenwerking zich volgens u moeten richten? *(Meerdere antwoorden mogelijk)*.

- ☐ Mentaliteitsverandering: stimuleren dat mensen met elkaar in contact komen
- ☐ Deskundige hulpverleners: hulpverleners worden ondersteund om eenzaamheid te herkennen en hoe zij kunnen handelen
- ☐ Sociaal-culturele hulpverlening: groepsactiviteiten en woon(zorg)vormen
- ☐ Persoonlijke activering: o.a. huisbezoek, telefoondienst
- ☐ Cursussen, gespreksgroepen en therapie: o.a. rouwverwerking of sociale vaardigheden
- ☐ Anders, namelijk _____

18. Wat is er volgens u (meer) nodig om tot een goede samenwerking te komen in uw gemeente bij de aanpak van eenzaamheid? *(Meerdere antwoorden mogelijk)*.

- ☐ Prioriteit in de eigen organisatie / instelling
- ☐ Ondersteuning door gemeente(n)
- ☐ Budget
- ☐ Deskundigheid in de eigen organisatie / instelling
- ☐ Netwerk met andere relevante organisaties / instellingen
- ☐ Er is niets nodig
- ☐ Niet van toepassing
- ☐ Anders, namelijk _____

19. Wat heeft uw organisatie of instelling nodig om (meer) op het gebied van eenzaamheid te kunnen doen?
(Meerdere antwoorden mogelijk).

- ☐ Meer kennis van het begrip eenzaamheid en verschijningsvormen
- ☐ Meer kennis over het signaleren van eenzaamheid
- ☐ Toegang tot een netwerk van relevante organisaties en instellingen
- ☐ Meer kennis van organisaties op het terrein van eenzaamheid
- ☐ Aanwijzen van een verantwoordelijke medewerker voor dit thema
- ☐ Extra financiering
- ☐ (Meer) samenwerkingsafspraken met de eigen gemeente
- ☐ (Meer) samenwerkingsafspraken met organisaties of instellingen in mijn gemeente
- ☐ Het is niet relevant of nodig in mijn organisatie of instelling
- ☐ Anders, namelijk _____

20. Kunt u aangeven welke rol uw gemeente momenteel heeft bij het bestrijden van eenzaamheid? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ De gemeente informeert de burgers zo goed mogelijk over de mogelijkheden voor eenzamen.
- ☐ De gemeente maakt beleid op dit gebied en bewaakt de uitvoering van het beleid
- ☐ De gemeente brengt belangrijke partijen op dit gebied in de gemeente samen
- ☐ De gemeente subsidieert maatschappelijke organisaties die de positie van eenzamen trachten te verbeteren
- ☐ De gemeente subsidieert maatschappelijke organisaties en groepen om de maatschappelijke participatie van eenzamen te bevorderen
- ☐ De gemeente informeert de burgers over maatschappelijke organisaties en groepen die zich met eenzaamheid bezighouden
- ☐ De gemeente is initiatiefnemer van projecten die eenzaamheid voorkomen en bestrijden
- ☐ Dat weet ik niet.
- ☐ Anders, namelijk _____
- ☐ Geen

21. Kunt u aangeven welke de wenselijke rol is die uw gemeente heeft bij het bestrijden van eenzaamheid?
(Meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ De gemeente informeert de burgers zo goed mogelijk over de mogelijkheden voor eenzamen.
- ☐ De gemeente maakt beleid op dit gebied en bewaakt de uitvoering van het beleid
- ☐ De gemeente brengt belangrijke partijen op dit gebied in de gemeente samen
- ☐ De gemeente subsidieert maatschappelijke organisaties die de positie van eenzamen trachten te verbeteren

- ☐ () De gemeente subsidieert maatschappelijke organisaties en groepen om de maatschappelijke participatie van eenzamen te bevorderen
- ☐ () De gemeente informeert de burgers over maatschappelijke organisaties en groepen die zich met eenzaamheid bezighouden
- ☐ () De gemeente is initiatiefnemer van projecten die eenzaamheid voorkomen en bestrijden
- ☐ () Dat weet ik niet
- ☐ () Anders, namelijk
- ☐ () Geen

V. Tot slot

Kunt u voorbeelden geven van goede, inspirerende projecten in uw gemeente?

33

Hebt u nog overige vragen en opmerkingen?

Hartelijk dank voor het invullen van de vragenlijst.

Bijlage 2 Voorbeeld Factsheet Gelderse pilotgemeente

Aanleiding

Onze gemeente maakt zich sterk voor het voorkomen en bestrijden van eenzaamheid. In het Wmo-beleidsplan heeft de gemeente zich verplicht om samen met maatschappelijke partners tot een afgestemde aanpak te komen. Hierbij is het belangrijk dat de lokale organisaties en groepen de handen ineen slaan en van elkaar leren.

De gemeente heeft daarom een lokale conferentie georganiseerd op 30 maart 2011, bestemd voor professionals en vrijwilligers die in aanraking kunnen komen met eenzaamheid. Ter voorbereiding op de bijeenkomst heeft het Verwey-Jonker Instituut een verkennend onderzoek verricht in de vorm van een digitale enquête. Aan de enquête hebben 54 professionals en vrijwilligers (een respons van 45%) deelgenomen, afkomstig van uiteenlopende organisaties en instellingen, zoals leden van het Diakonaal Platform, zorg- en welzijnsorganisaties, wijkcomités, thuiszorg- en gehandicaptenorganisaties, leden van het Sociaal Vangnetoverleg en de Jeugdparticipatiegroep, woningcorporaties, GGZ, Wmo-raad, de gemeente en een verpleeghuis.

Oordeel over aanpak van eenzaamheid

Acht op de tien deelnemers aan de enquête zijn van mening dat eenzaamheid meer aandacht moet krijgen in de gemeente; ongeveer driekwart vindt het nodig dat lokale organisaties zelf beleid formuleren op het gebied van eenzaamheid. Opvallend is dat slechts 35% van de deelnemers vindt dat er in hun eigen organisatie voldoende aandacht is voor het thema eenzaamheid. Voor 44% geldt dat het onderwerp eenzaamheid in hun taken of werkzaamheden een hoge prioriteit heeft. Tegelijkertijd is ruim 20% van mening dat zij nog onvoldoende kennis hebben om eenzaamheid te kunnen signaleren.

Van de deelnemers denkt 78% dat meer of intensievere samenwerking van lokale organisaties nodig is om eenzaamheid tegen te gaan. Over de urgentie van een lokale aanpak is men echter verdeeld: 44% ziet dit als (zeer) urgent, 39% heeft geen mening en 17% vindt het niet urgent.

De leden van het Diakonaal Platform antwoorden anders dan de overige organisaties: zij zijn vaker van mening dat er meer aandacht voor eenzaamheid moet komen, dat specifiek lokaal beleid nodig is, dat zij voldoende kennis hebben om eenzaamheid te kunnen signaleren en dat eenzaamheid een hoge prioriteit in hun eigen taken heeft.

Beleid van de organisatie

Ongeveer een kwart van de deelnemers geeft aan dat hun organisatie beleid heeft gericht op het tegengaan van eenzaamheid (26%). Dit zijn vooral zorg- en welzijnsorganisaties, thuiszorgorganisaties en leden van het Diakonaal Platform. Het beleid richt zich in de meeste gevallen op het signaleren van eenzaamheid, het activeren en betrekken van eenzamen, het afleggen van huisbezoeken en het verlenen van hulp en ondersteuning aan eenzamen.

Wanneer er geen eenzaamheidsbeleid is, is dit meestal het gevolg van een gebrek aan deskundigheid in de organisatie of omdat het niet tot de (hoofd)taken of prioriteiten van de organisatie behoort.

Bij 17% van de deelnemers aan de enquête is er in de eigen organisatie of instelling een protocol of zijn er vaste afspraken over het omgaan met signalen van mogelijke eenzaamheid. Het gaat dan om het doorzetten van signalen naar professionals in de eigen of een andere organisatie (niet pluissignalering; melden bij een zorgcoördinator).

Signalen van eenzaamheid

35

Ruim de helft van de organisaties krijgt soms tot regelmatig signalen van mogelijke eenzaamheid. Bijna zes op de tien van de professionals en vrijwilligers krijgen zelf soms tot regelmatig signalen van eenzaamheid.

Signalen blijken soms uit contact met de eenzame: depressie en gevoelens van uitzichtloosheid en lusteloosheid, mensen die aangeven dat ze geen bezoek krijgen of er alleen voor staan na het verlies van een partner, maar ook zijn er signalen van verwaarlozing van eigen woning en huishouden. Meerdere personen noemen gebrek aan een sociaal netwerk als belangrijk signaal. Ook komt eenzaamheid aan het licht door indirecte signalen van bezorgde burens, familieleden of signalen van andere professionals.

Knelpunten in het bereik van eenzamen

Ongeveer vier op de tien professionals en vrijwilligers ervaren knelpunten in het bereiken van eenzamen. Een belangrijk knelpunt is de onbereikbaarheid van deze vaak 'verborgen' groep; men leeft geïsoleerd of wil en durft geen hulp te vragen (zorgmijding). Daarnaast constateren sommige professionals dat het moeilijk kan zijn mensen in een isolement over te halen om deel te nemen aan activiteiten.

Samenwerking op het gebied van eenzaamheid

Van de vrijwilligers en professionals heeft 43% in het afgelopen jaar samengewerkt met één of meer organisaties of instellingen op het gebied van eenzaamheid. Er is vooral samengewerkt met organisaties binnen het Sociaal Vangnetoverleg, de gemeente, Stichting Wiel, de Wmo-raad, de Zonnebloem, Nederlandse Patiëntenvereniging, Icare en het Diakonaal Platform. Er is vooral samengewerkt op het gebied van persoonlijke activering (bijvoorbeeld huisbezoek, telefoondienst) (52%), het stimuleren dat mensen met elkaar in contact komen (48%) en sociaal-culturele hulpverlening (bijvoorbeeld groepsactiviteiten en woon(zorg)vormen (33%). De tevredenheid over de samenwerking in 2010 ligt vrij hoog: ongeveer driekwart (76%) is (zeer) tevreden.

Onder een deel van de deelnemers aan de enquête bestaat potentieel behoefte aan (meer) samenwerking met organisaties en instellingen in de aanpak van eenzaamheid: 24% wil dit zeker, 58% misschien. De samenwerkingsbehoefte ligt vooral op het vlak van het stimuleren van contact tussen (mogelijk) eenzamen (70%) en persoonlijke activering door bijvoorbeeld huisbezoeken (58%). Ook noemt 38% het ondersteunen van vrijwilligers en professionals zodat ze eenzaamheid beter kunnen signaleren.

Om tot meer of betere samenwerking te komen in 2011 is het volgens de geënquêteerden vooral nodig dat er een netwerk komt van alle relevante organisatie en instellingen (75%), dat de gemeente ondersteuning biedt (45%) en dat er voldoende deskundigheid en kennis is in de eigen organisatie (35%).

Wat is nodig in onze gemeente?

Om meer te kunnen doen op het gebied van eenzaamheid, is volgens de deelnemers een aantal aspecten van belang. Meest genoemd zijn: meer kennis over het signaleren van eenzaamheid (43%), meer kennis van het begrip eenzaamheid en de verschijningsvormen ervan (31%) en toegang tot een relevant netwerk van organisaties en samenwerkingsafspraken.

Samenvattend lijkt er in de gemeente draagvlak te zijn voor een gezamenlijke aanpak van eenzaamheid. Belangrijk daarbij vindt men lokale samenwerkingsafspraken, meer deskundigheid over (het signaleren van) eenzaamheid en meer prioriteit in de eigen organisatie.

Colofon

Dit betreft een publicatie die uitkomt binnen het VWS-programma “Beter in Meedoen”. Dit meerjarige programma is gericht op de vernieuwing en kwaliteitsverbetering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Meer informatie over dit programma kunt u vinden op de website: www.invoeringwmo.nl

Opdrachtgever/financier	Ministerie van VWS, Programma “Beter in Meedoen”
Auteurs	Drs. L.M. Verwijs Drs. T. Nederland
Redactie	Prof. dr. J.C.J. Boutellier, dr. M.M.J. Stavenuiter
Omslag	Ontwerppartners, Breda
Foto's binnenwerk	Beeldbank
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload en/of besteld worden via onze website: <http://www.verwey-jonker.nl/wmoinnovatiebank>.

ISBN 978-90-5830-539-8

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2012.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.

Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

Instrument

Veel gemeenten zien het bestrijden van eenzaamheid als taak binnen de Wet maatschappelijke ondersteuning of het ouderenbeleid. Voor een gemeente is het waardevol als haar inwoners en het middenveld elkaar hierbij weten te vinden. Veel lokale organisaties hebben de mogelijkheid tot een cruciale inbreng. De gemeente kan in de rol van regisseur helpen onderlinge samenhang te organiseren bij een goede aanpak van het bestrijden van eenzaamheid.

Dit stappenplan is bestemd voor (gemeentelijke) beleidsmedewerkers die concreet en samen met sociale organisaties en het informele circuit eenzaamheid willen tegengaan. Het gaat aan de hand van een zestal stappen in op de vraag hoe gemeenten een regierol kunnen vervullen. In deze publicatie vinden zij praktische handvatten en voorbeelden om gezamenlijk een lokale eenzaamheidsaanpak op te zetten.

www.verwey-jonker.nl/wmoinnovatiebank

